

OŚRODEK BADAŃ, STUDIÓW I LEGISLACJI KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

KRAJOWA IZBA RADCÓW PRAWNYCH | ul. Powązkowska 15, 01-797 Warszawa | tel.: 22 300 86 40 | kirp@kirp.pl | NIP 5261043011

Katowice, 27 grudnia 2024 r.

Opinia

do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, przedłożonego Marszałkowi Sejmu RP przez Klub Parlamentarny Polska 2050-Trzecia Droga w dniu 4 listopada 2024 r.

1. Opiniowany projekt przewiduje zmiany normatywne w obszarze regulacji prawnej dotyczącej zatrzymania i tymczasowego aresztowania. Inicjatywa ta ma swoje źródło w krytycznej ocenie obowiązującego stanu prawnego i praktyki stosowania tego środka zapobiegawczego, znajdującej silne oparcie zarówno w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jak i wystąpieniach Rzecznika Praw Obywatelskich oraz poglądach przedstawicieli doktryny prawa i procesu karnego. W świetle tej krytyki z aprobatą należy odnieść się do przyświecającego projektowanym zmianom założenia dostosowania obowiązujących przepisów, regulujących stosowanie tymczasowego aresztowania, do standardów gwarancyjnych, znajdujących zakotwiczenie na płaszczyźnie konwencyjnej i konstytucyjnej. Nie może przy tym ująć uwadze, że analogiczne założenia legislacyjne przyświecają szeroko zakrojonym propozycjom zmian normatywnych, w tym dotyczącym regulacji tymczasowego aresztowania, zawartym w znajdującym się na końcowym etapie rządowych prac legislacyjnych projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153), który został już poddany opinii przez Ośrodek Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych (opinia z dnia 27 listopada 2024 r.). Ponieważ propozycje legislacyjne zawarte w powołanym na końcu projekcie, w zakresie dotyczącym tymczasowego aresztowania, nie są w pełni tożsame z propozycjami przedstawionymi w projekcie analizowanym w niniejszej opinii, niezbędne staje się zarysowanie ich wzajemnej relacji w ramach dalszych rozważań. Na jej podłożu będzie można oprzeć wybór i uzasadnienie jednego z proponowanych w odnośnych projektach rozwiązań normatywnych. W końcowej części opinii, po omówieniu propozycji legislacyjnych dotyczących regulacji tymczasowego aresztowania, znajdą odrębne, całościowe omówienie propozycje zmian odnoszące się do sytuacji procesowej tzw. małego świadka koronnego, a więc sprawcy-oskarżonego korzystającego z dobrodziejstwa nadzwyczajnego złagodzenia kary na podstawie art. 60 § 3 k.k.

2. Analizowany projekt przewiduje wprowadzenie kontroli zażaleniowej postanowień organu prokuratorskiego ograniczających czasowo możliwość kontaktu obrońcy z aresztowanym podejrzanym w warunkach pełnej poufności w okresie 14 dni o dnia tymczasowego aresztowania. Obowiązywanie takich ograniczeń, w zakresie porozumiewania się bezpośredniego (art. 73 § 2 k.p.k.) oraz korespondencyjnego (art. 73 § 3 k.p.k.) obrońcy z podejrzanym opiera się na supozycji, że kontakt ten, w jego początkowej odsłonie, zostanie wykorzystany w

celu nielegalnego oddziaływania na tok postępowania karnego. Wziąwszy pod uwagę, że realizacja funkcji obrońcy należy do adwokatów i radców prawnych, reprezentujących zawody zaufania publicznego, przedstawionej supozycji nie sposób zaakceptować. Przyjąć jednocześnie należy, że dostatecznym zabezpieczeniem przed objętymi nią zachowaniami jest odnoszące się do nich zagrożenie karne odpowiedzialnością za poplecznictwo, przewidziane w art. 239 k.k. Z perspektywy tych kilku obserwacji propozycja wprowadzenia kontroli sądowej ograniczeń poufności kontaktu obrońcy z podejrzanym, przewidziana w analizowanym projekcie, nie może być uznana za satysfakcjonującą. Można to natomiast powiedzieć o propozycji uchylenia odnośnych ograniczeń, którą przewiduje wspomniany wyżej projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153).

3. Na akceptację zasługuje proponowane rozszerzenie zakresu jawności zewnętrznej posiedzeń sądowych, polegające na objęciu nim posiedzeń w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania, przedłużenia jego stosowania oraz rozpoznania zażalenia na zastosowanie lub przedłużenie stosowania tego środka zapobiegawczego. Należy podzielić pogląd, zgodnie z którym przemawia za tym względ na potrzebę urzeczywistnienia konstytucyjnego standardu prawa do sądu w tym jego aspekcie, który dotyczy prawa do jawnego (zewnętrznie) rozpatrzenia sprawy (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP), ponieważ w zakresie pojęciowym „sprawy” mieści się orzekanie o pozbawieniu wolności w związku ze stosowaniem lub przedłużaniem stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego. Zgodzić się również należy, że jawność zewnętrzna tzw. posiedzeń aresztowych, oprócz zapewnienia transparentności, powinna przyczynić się do pogłębionej refleksji sądów orzekających w przedmiocie zastosowania lub przedłużenia tymczasowego aresztowania oraz poddających kontroli zapadające w tym przedmiocie decyzje procesowe. Wolno sądzić, że proponowane rozwiązanie przyniesie wyeliminowanie częstych w praktyce przypadków wyznaczania „5-minutowych” posiedzeń w przedmiocie przedłużenia tymczasowego aresztowania lub kontroli zastosowania albo przedłużenia stosowania tego środka zapobiegawczego, w ramach których prawo obrony do przedstawienia argumentów przeciwko stosowaniu lub przedłużeniu stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego przyjmuje pozorny kształt w obliczu faktycznie już wydanej decyzji procesowej, podlegającej wyłącznie ogłoszeniu na omawianym forum.

Na tle przedstawionej, zdecydowanie pozytywnej oceny intencji projektodawcy co do rozszerzenia zakresu jawności zewnętrznej posiedzeń sądowych odnotowania wymaga, że nie znajduje ona pełnej realizacji na gruncie proponowanej zmiany przepisu art. 95b § 2 k.p.k., ponieważ odesłanie do posiedzeń, o których mowa w art. 249 § 5 k.p.k., odnosi się do posiedzeń w przedmiocie przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania oraz posiedzeń w przedmiocie kontroli zastosowania lub przedłużenia stosowania tego środka zapobiegawczego, natomiast nie dotyczy posiedzenia w przedmiocie zastosowania tymczasowego

aresztowania. Tego ostatniego posiedzenia, choć nie jest ono w nim wprost wskazane, dotyczy uregulowanie zawarte w art. 249 § 3 k.p.k.

4. Analizowany projekt przewiduje kilka propozycji zmian dotyczących regulacji dostępu do akt postępowania przygotowawczego.

W art. 156 § 5 k.p.k. proponuje dodanie normy wprowadzającej obowiązkowe udostępnienie akt w postaci elektronicznej na wniosek podejrzanego lub jego obrońcy. Z perspektywy obrony przedstawioną propozycję można ocenić zdecydowanie pozytywnie. Zapewnienie dostępu do akt w formie elektronicznej z całą pewnością służy zagwarantowaniu realnej i efektywnej obrony, zwłaszcza w sprawach, w których akta liczą kilkadziesiąt lub więcej tomów. Jednak uprzywilejowanie w ten sposób jednej strony postępowania przygotowawczego i tym samym brak analogicznego obowiązku w przypadku wniosku pokrzywdzonego lub jego pełnomocnika o udostępnienie akt w formie elektronicznej może nasuwać wątpliwości z perspektywy równości stron procesowych. Pewnym minimum, jeśli chodzi o zabezpieczenie interesów procesowych pokrzywdzonego, powinno być rozwiązanie zobowiązujące do udostępnienia mu w formie elektronicznej akt postępowania przygotowawczego, jeżeli on lub jego pełnomocnik wystąpił z wnioskiem o to, a w takiej postaci akta te zostały udostępnione podejrzanemu lub obrońcy.

W odniesieniu do regulacji prawnej zawartej w art. 156 § 5 k.p.k. projektodawca proponuje jednoznaczne określenie organu zobowiązanego do udostępnienia obrońcy akt sprawy w części obejmującej dowody dołączone do wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania poprzez wskazanie, że obowiązek ten spoczywa na organie prokuratorskim. Realizacja tego obowiązku ma jednocześnie znajdować potwierdzenie, zgodnie z art. 143 § 1 pkt 8 k.p.k. w proponowanym brzmieniu, w formie protokołu. Ponadto projekt zakłada obowiązek zapewnienia podejrzanemu i obrońcy odpowiedniego czasu na zapoznanie się z aktami postępowania w związku ze złożonym wnioskiem o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania (art. 156 § 5a zd. drugie k.p.k. w proponowanym brzmieniu). Nie podważając zilustrowanych propozycji normatywnych wymaga podkreślenia, że zdecydowanie ważniejszą zmianę przepisu art. 156 § 5a k.p.k., wprost konieczną z punktu widzenia realizacji standardów gwarancyjnych wynikających z przepisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 142 z 1.06.2012), przewiduje powołany na początku rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153). Polega ona na usunięciu rozwiązania zawartego w art. 156 § 5a *in fine* k.p.k., dającego możliwość wyłączenia oskarżonemu i obrońcy dostępu do dowodów stanowiących podstawę ustaleń, na których opiera się orzeczenie o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania, jeżeli są to dowody z zeznań świadka, co do którego zachodzi obawa niebezpieczeństwa dla jego życia, zdrowia albo wolności jego lub osoby najbliższej (art. 156 § 5a w zw. z art. 250 § 2b i art. 249 § 1a k.p.k.). Uznając tę propozycję za

OŚRODEK BADAŃ, STUDIÓW I LEGISLACJI KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

KRAJOWA IZBA RADCÓW PRAWNYCH | ul. Powązkowska 15, 01-797 Warszawa | tel.: 22 300 86 40 | kirp@kirp.pl | NIP 5261043011

fundamentalną w aspekcie gwarancyjnym i efektywności prawa do obrony można stwierdzić, że od niej należałoby wyjść w związku ze zmianą art. 156 § 5 a k.p.k., natomiast rozwiązania proponowane w analizowanym w niniejszej opinii projekcie trzeba traktować jako jej progwarancyjne dopełnienie.

W przypadku proponowanego w odniesieniu do regulacji zawartej w art. 159 k.p.k. rozszerzenia podmiotowego i przedmiotowego zakresu zaskarżenia decyzji w sprawie dostępu do akt postępowania przygotowawczego oraz sporządzania odpisów i kopii ponownie można zauważyć, że dalej idące propozycje zmian są zawarte w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153). Wskazany na końcu projekt, oprócz przyznania legitymacji do wniesienia zażalenia zatrzymanemu oraz objęcia zaskarżalnością decyzji w sprawie odmowy sporządzenia odpisów i kopii, które przewiduje również omawiany w niniejszej opinii projekt, zawiera zasługującą na aprobatę propozycję objęcia sądową kontrolą, obok zarządzeń prokuratora np. o odmowie dostępu do akt, także postanowień tego organu wydanych w następstwie rozpoznania zażalenia na zarządzenia w przedmiocie m.in. odmowy udostępnienia akt, wydane przez nieprokuratorski organ ścigania karnego. Zważywszy na to, że w przeważającej liczbie spraw wydanie zarządzeń o odmowie dostępu do akt postępowania przygotowawczego albo sporządzenia odpisów lub kopii może być udziałem nieprokuratorskiego organu ścigania karnego, należy stwierdzić, że w wymiarze praktycznym sądowa kontrola postanowień prokuratora wydanych w następstwie zaskarżenia tych zarządzeń musi być uznana za niezbędną, realną gwarancją prawa stron procesowych i zatrzymanego do dostępu do akt postępowania przygotowawczego oraz sporządzania odpisów i kopii.

5. Z aprobatą należy odnieść się do przyświecającego proponowanej zmianie art. 245 k.p.k. zamysłu urealnienia prawa zatrzymanego do kontaktu z obrońcą. Jego urzeczywistnienie na gruncie analizowanego projektu należy jednak uznać za cząstkowe w zestawieniu z propozycjami dotyczącymi zmiany powołanego przepisu, zawartymi w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153), znajdującym się na etapie prac w Rządowym Centrum Legislacji. W obu projektach przewiduje się wprowadzenie mechanizmu dyżurów adwokacko-radcowskich, przy jednoczesnym założeniu obciążenia Skarbu Państwa kosztami pomocy prawnej świadczonej przez obrońcę pełniącego dyżur. W obu proponuje się również rozwiązanie gwarantujące zatrzymanemu i jego obrońcy dostęp do akt postępowania przygotowawczego w zakresie dotyczącym podstaw zatrzymania (art. 246 § 1a k.p.k. w projektowanym kształcie). Drugi z wymienionych projektów zawiera jednak pełniejszą propozycję regulacji kontaktu zatrzymanego z obrońcą, zgodnie z którą wyznaczenie zatrzymanemu obrońcy z urzędu, z udostępnionej mu listy obrońców, należy do organu prowadzącego postępowanie, co oznacza w ujęciu praktycznym, że byłoby zazwyczaj udziałem organu ścigania karnego. Rozwiązanie takie, służące sprawniejszemu zagwarantowaniu kontaktu zatrzymanego z obrońcą, powinno również wzbogacać propozycję

normatywną tego dotyczącą tego kontaktu, którą zawiera analizowany w niniejszej opinii poselski projekt nowelizacji ustawy karnoprosesowej.

6. Zasadniczą część analizowanego projektu ustawy nowelizującej Kodeks postępowania karnego stanowią propozycje legislacyjne dotyczące przepisów regulujących tymczasowe aresztowanie, zamieszczonych w rozdziale 28 powołanej ustawy.

W przepisie art. 249 § 2 k.p.k. projektodawca proponuje uzupełnienie jego treści o dodanie, że w pierwszym stadium procesowym środki zapobiegawcze, oprócz tego, że mogą być stosowane wobec osoby, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów, to tylko w ich zakresie. Proponowana zmiana zasługuje na akceptację. Powinna przynieść wyeliminowanie występujących w praktyce sytuacji, w których w szczególności wnioski o przedłużenie tymczasowego aresztowania wskazują na konieczność dalszego stosowania tego środka zapobiegawczego w związku z zarysowującą się potrzebą rozszerzenia zarzutów uprzednio postawionych podejrzanemu. Wolno sądzić, że omawiana propozycja usprawni również postępowanie, przyspieszając czynności związane z rozszerzeniem lub zmianą zarzutów, tak aby na ich podstawie można było występować z ewentualnym wnioskiem o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania.

Wzmocnieniu gwarancji prawa do obrony podporządkowana jest propozycja zmiany przepisu art. 249 § 3 zd. drugie k.p.k., który dotyczy udziału obrońcy w przesłuchaniu podejrzanego, poprzedzającym postanowienie w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania. Projekt wprowadza zasadę, zgodnie z którą udział w tym przesłuchaniu byłby uprawnieniem obrońcy, co oznacza, że musiałby on być powiadomiony o terminie i miejscu przesłuchania (*arg. ex art. 96 § 1 k.p.k.*). Wyjątkowo przesłuchanie przed sądem mogłoby się odbyć bez udziału obrońcy, gdyby oskarżony wyraził na to zgodę, a jego udział nie był obowiązkowy i jednocześnie nie utrudniałoby to przeprowadzenia czynności (art. 249 § 3 zd. drugie k.p.k. w projektowanym brzmieniu). Ten ostatni warunek składający się na przedstawiony wyjątek, związany z brakiem trudności w zakresie przeprowadzenia czynności, jest niejasny. Można odnieść wrażenie, że nie przystaje on do sytuacji procesowej, której to wyjątkowe rozwiązanie dotyczy. Dlatego też należy opowiedzieć się za wyeliminowaniem tego końcowego warunku, przy jednoczesnym zaakceptowaniu omawianej propozycji w jej pozostałej części.

W przepisie art. 250 § 1 k.p.k. projektodawca proponuje wprowadzenie *sui generis* deklaracji, zgodnie z którą aresztowany ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Sens zamieszczenia takiej deklaracji w powołanym przepisie nie jest w pełni jasny; nie wydaje się, aby miała ona jakieś realne znaczenie gwarancyjne. Takie znaczenie z pewnością można łączyć z dalszymi propozycjami zmiany przepisu art. 250 k.p.k., dotyczącymi zapewnienia podejrzanemu i jego obrońcy odpisu wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania, przesyłania sądowi takiego wniosku w formie elektronicznej oraz

jego przysyłania obrońcy przez sąd na wskazany przez obrońcę adres poczty elektronicznej. Sprzyjają one usprawnieniu postępowania incydentalnego w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania, nade wszystko zaś zagwarantowaniu obronie informacji o treści wniosku o zastosowanie tego środka zapobiegawczego, co należy uznać za niezbędne dla możliwości krytycznego ustosunkowania się przez obronę do podniesionych w nim racji, mających przemawiać za izolacją oskarżonego. Nie może ująć uwadze, że analogiczne zmiany normatywne, zasługujące oczywiście na aprobatę, są zawarte w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153), znajdującym się na etapie prac w Rządowym Centrum Legislacji. Powołany projekt przewiduje jednak dodatkowo istotną z gwarancyjnego punktu widzenia propozycję uchylenia przepisów regulujących zdalne posiedzenie sądu w kwestii rozpoznania wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania (art. 250 § 3b-3h k.p.k.). Z kolei w analizowanym w niniejszej opinii projekcie przewiduje się, oprócz możliwości zarządzenia przez sąd doprowadzenia podejrzanego na posiedzenie w przedmiocie przedłużenia tymczasowego aresztowania, obowiązek takiego doprowadzenia, jeżeli wystąpi o to podejrzany lub jego obrońca (art. 250 § 3 zd. trzecie w projektowanym kształcie). Przyznanie takiego uprawnienia podejrzanemu i jego obrońcy należy ocenić zdecydowanie pozytywnie, zauważając, że z perspektywy konstytucyjnego prawa do wolności i prawa do sądu niemożliwością wydaje się dalsze akceptowanie występujących obecnie w praktyce sytuacji, w których kolejne sądy decydują o przedłużeniu tymczasowego aresztowania, nieraz kilkakrotnie, i tym samym przesądzają o dalszym pozbawieniu wolności podejrzanego, mimo braku prawomocnego wyroku skazującego, nie widząc go, ani nie słysząc.

Analizowany projekt przewiduje wprowadzenie dwóch nowych przepisów dotyczących stosowania lub przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania, ujętych w jednostkach redakcyjnych art. 250a i 250b k.p.k. w projektowanym brzmieniu.

Rozwiązanie prawne przedstawione w pierwszym z tych przepisów nasuwa pewne zastrzeżenia. Po pierwsze, można zastanawiać się nad trafnością ujęcia normatywnego, na gruncie którego wprowadzie przyjmuje się *in principio*, że wniosek o zastosowanie lub przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania podlega rozpoznaniu przez sąd, ale następnie przyjmuje się, że podlega on kontroli. Wydaje się, że projektodawcy chodzi nie tyle o kontrolę wniosku, ile o zbadanie czy sprawdzenie/zweryfikowanie prawidłowości i zasadności przyjętego przez prokuratora opisu czynu oraz przyjętej we wniosku kwalifikacji prawnej. Po drugie, nie wydaje się, w świetle praktyki sądowej, aby było konieczne uregulowanie obowiązku przeprowadzenia takich czynności weryfikacyjnych, zważywszy na to, że stanowią one konieczny składnik czynności procesowych polegających na rozpoznaniu wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania.

OŚRODEK BADAŃ, STUDIÓW I LEGISLACJI KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

KRAJOWA IZBA RADCÓW PRAWNYCH | ul. Powązkowska 15, 01-797 Warszawa | tel.: 22 300 86 40 | kirp@kirp.pl | NIP 5261043011

Zastrzeżenia wywołuje również część rozwiązań prawnych przewidzianych w projektowanym art. 250b k.p.k. Dotyczy to chociażby określenia (w § 1) 24-godzinnego terminu do rozpoznania przez sąd wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Wziąwszy pod uwagę, że wniosek taki jest niemal zawsze rozpoznawany w realiach zatrzymania osoby, której dotyczy, proponowane rozwiązanie można traktować w kategoriach *superfluum* w związku z określeniem wskazanego terminu w art. 248 § 2 k.p.k. Wątpliwości nasuwa także uregulowanie w projektowanym art. 250b § 4 k.p.k. przebiegu posiedzenia w przedmiocie wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Mając z jednej strony na względzie sprawność postępowania w kwestii rozpoznania wskazanego wniosku i jego incydentalny charakter, z drugiej strony przewidziany w innych przepisach proponowanych w opiniowanym projekcie obowiązek doręczenia odpisu wniosku podejrzanemu i jego obrońcy, należy uznać, że nie wydaje się ani konieczne ani celowe odczytywanie jego treści na posiedzeniu czy zwięzłe przytaczanie jego uzasadnienia. Natomiast pozytywnie należy ocenić wynikającą z proponowanego rozwiązania konieczność przedstawienia przez prokuratora wykazu czynności, jakie planuje przeprowadzić w okresie stosowania tymczasowego aresztowania, przy czym wykaz taki powinien być składnikiem treściowym wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania, zaś „rozliczenie” z realizacji wyszczególnionych w nim czynności powinno stanowić – jak słusznie przewiduje projektodawca w proponowanym art. § 4c k.p.k. - istotną przesłankę decyzji co do ewentualnego przedłużenia stosowania wymienionego środka zapobiegawczego. Zważywszy na odnotowany powyżej, incydentalny charakter postępowania w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania, nie sposób zaakceptować rozwiązania proponowanego w art. 250b § 5 k.p.k. w projektowanym brzmieniu, które w zakresie przewidzianych w nim czynności, a zwłaszcza pytań, jakie miałyby być postawione oskarżonemu, przeistacza omawiane postępowanie w postępowanie co do meritum sprawy.

Pozytywnie należy ocenić propozycję uregulowania w art. 250b § 2 k.p.k. obowiązkowego udziału prokuratora w posiedzeniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania. Jego obwarowanie sankcją w postaci domniemania cofnięcia wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania i w konsekwencji jego pozostawienia bez rozpoznania powinno – zgodnie z zamysłem projektodawcy – wyeliminować w praktyce sytuacje, w których w miejsce nieobecnego prokuratora „forsowanie” wniosku i dążenie do przedstawienia racji na rzecz jego uwzględnienia byłoby udziałem sądu, mimo że powinien on zachować, odpowiadający zasadzie bezstronności, dystans do rozpatrywanej sprawy. Na akceptację zasługuje również propozycja zagwarantowania oskarżonemu obrońcy z urzędu w związku z rozpoznaniem wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania (art. 250b § 3 k.p.k. w projektowanym brzmieniu), tyle że wymaga ona korekty redakcyjnej, ponieważ w proponowanym brzmieniu odnosi się do wyznaczenia obrońcy z urzędu „do tej czynności”, natomiast z projektowanego przepisu nie wynika jasno, o jaką czynność chodzi.

Z aprobatą należy odnieść się do propozycji zagwarantowania kolegialnego składu sądu rozpoznającego zażalenia na postanowienia w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania (art. 252 § 1a k.p.k. w projektowanym brzmieniu). Analogicznie ocenić należy proponowane uchylenie art. 257 § 3 k.p.k., regulującego uprawnienie prokuratora do zgłoszenia sprzeciwu wobec postanowienia sądu wydanego na podstawie art. 257 § 2 k.p.k. o zastosowaniu tymczasowego aresztowania z zastrzeżeniem jego zmiany na poręczenie majątkowe z chwilą wpłaty tego poręczenia. Nie powinno ująć uwagi, że wskazanego uprawnienia nie sposób pogodzić z konstytucyjną zasadą proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) oraz wyrażoną w art. 257 § 1 k.p.k., wynikającą także z art. 5 ust. 3 EKPC, dyrektywą minimalizacji środków zapobiegawczych, w myśl których tymczasowe aresztowanie jako *ultima ratio* może znajdować zastosowanie lub kontynuację tylko w ostateczności, gdy dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania nie jest wystarczające zastosowanie któregoś z nieizolacyjnych (wolnościowych) środków zapobiegawczych (zob. w tej kwestii J. Skorupka [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz, red. J. Skorupka, 2018, s. 579; Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019, pod red. J. Zagrodnika, Warszawa 2020, s. 95-96; wyrażone stanowisko znajduje również oparcie m.in. w wyroku ETPC z 4.10.2005 r., 17732/03, Krawczak przeciwko Polsce, hudoc.echr.coe.int; wyroku ETPCz z 28.07.2005 r., 751112/01, Czarnecki przeciwko Polsce, hudoc.echr.coe.int).

Kolejna, istotna zmiana dotycząca regulacji tymczasowego aresztowania, jaką przewiduje opiniowany projekt, dotyczy unormowania tzw. przesłanek szczególnych stosowania środków zapobiegawczych w art. 258 § 1 i § 2 k.p.k. W tym względzie proponuje się w przypadku przesłanek określonych w art. 258 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. w pierwszym rzędzie zastąpienie zwrotu ustawowego „uzasadniona obawa” zwrotem „realna obawa” (pkt 1) i „realna na danym etapie postępowania obawa” (pkt 2), przy jednoczesnym przyjęciu, że ma ona odpowiednio odnosić się do ucieczki lub ukrycia się oskarżonego, zwłaszcza gdy nie można ustalić jego tożsamości oraz do tego, że oskarżony w zakresie przedstawionych zarzutów będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne. W zakresie uregulowania przesłanki stosowania środków zapobiegawczych określonej w art. 258 § 1 pkt 1 k.p.k. projektodawca proponuje dodatkowo rezygnację z podkreślenia, że zachodzi ona zwłaszcza wtedy, gdy „oskarżony nie ma w kraju stałego miejsca pobytu”. Podzielić należy stanowisko, że wskazana na końcu zmiana powinna zapobiegać automatyzmowi sięgania do zastosowania środków zapobiegawczych, zwłaszcza tymczasowego aresztowania, w odniesieniu do obcokrajowców, w tym obywateli Unii Europejskiej. Na pozytywną ocenę zasługuje również przedstawiona propozycja przyjęcia realności istnienia określonego rodzaju obaw jako przesłanki stosowania środków zapobiegawczych. Będzie to wymagało w praktyce przedstawienia konkretnych faktów i dowodów, świadczących o rzeczywistym, wysokim prawdopodobieństwie czy to ukrycia się lub ucieczki oskarżonego czy

OŚRODEK BADAŃ, STUDIÓW I LEGISLACJI KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

KRAJOWA IZBA RADCÓW PRAWNYCH | ul. Powązkowska 15, 01-797 Warszawa | tel.: 22 300 86 40 | kirp@kirp.pl | NIP 5261043011

też matactwa z jego strony. Powinno to przyczynić się *de facto* do ograniczenia stosowania tymczasowego aresztowania, niewątpliwie nadużywanego w polskich realiach karnoprocesowych. Efekt taki może jednak przynieść przede wszystkim proponowana zmiana uregulowania przesłanki szczególnej stosowania tymczasowego aresztowania, określonej w art. 258 § 2 k.p.k., polegająca na wyeliminowaniu z tego przepisu zagrożenia surową karą, które w wymiarze praktycznym jest traktowane jako samoistna przesłanka stosowania wskazanego środka odwoławczego i podstawa domniemania, że z racji wskazanego zagrożenia oskarżony będzie podejmował nielegalne działania wpływające na prawidłowy bieg postępowania karnego. Należy podzielić zapatrywanie projektodawcy, że wyeliminowanie wskazanej przesłanki stosowania tymczasowego aresztowania nie oznacza, że zagrożenie surową karą straci całkowicie na znaczeniu w aspekcie orzekania o zastosowaniu tego środka zapobiegawczego, ponieważ będzie one podlegało uwzględnieniu w kontekście wykazania realności obawy ukrycia się, ucieczki oskarżonego lub bezprawnego wpływania przez niego na tok postępowania karnego, w tym na dowody mające znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

W związku z proponowanym uzupełnieniem zawartości normatywnej art. 258a k.p.k. należy odwołać się do trafnego zapatrywania wyrażonego na gruncie uzasadnienia projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153), zgodnie z którym rozwiązanie prawne przewidziane w powołanym przepisie stanowi przejaw ustawowego *supefluum*, ponieważ obowiązują inne przepisy, z których wynika jednoznacznie konieczność modyfikacji stosowanych środków zapobiegawczych, jeżeli powstaną przyczyny, które to uzasadniają (zob. art. 253 § 1 k.p.k.). W związku z dokonanym spostrzeżeniem na aprobatę zasługuje proponowane w przywołanym projekcie uchylenie przepisu art. 258a k.p.k., skłaniające jednocześnie do zachowania rezerwy w stosunku do propozycji zmiany treści tego przepisu.

Zarówno w opiniowanym projekcie, jak i w wyżej wskazanym, przewiduje się powrót na gruncie art. 259 § 3 k.p.k. do ukształtowania na poziomie dwóch lat, a nie jednego roku, górnej granicy ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności wyznaczającej próg dopuszczalności stosowania tymczasowego aresztowania. Rozwiązanie to powinno przyczynić się do wyeliminowania stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego w sprawach o drobne przestępstwa, które znamionuje niski stopień społecznej szkodliwości czynu. Należy zgodzić się, że powinno ono także uwolnić od zbędnej presji sytuacyjnej odnoszącej się do wymiaru bezwzględnej kary pozbawienia wolności z tego względu, że w sprawie zastosowano tymczasowe aresztowanie, mimo iż racjonalne byłoby w określonej sprawie wymierzenie kary wolnościowej.

Analizowany projekt przewiduje istotne zmiany w zakresie regulacji czasu trwania tymczasowego aresztowania oraz warunków przedłużenia stosowania tego środka zapobiegawczego. Sztandarową propozycję legislacyjną

OŚRODEK BADAŃ, STUDIÓW I LEGISLACJI KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

KRAJOWA IZBA RADCÓW PRAWNYCH | ul. Powązkowska 15, 01-797 Warszawa | tel.: 22 300 86 40 | kirp@kirp.pl | NIP 5261043011

w tej materii normatywnej stanowi skrócenie podstawowego terminu stosowania tymczasowego aresztowania z trzech miesięcy do jednego miesiąca (art. 263 § 1 k.p.k. w projektowanym brzmieniu). Propozycję tę należy ocenić zdecydowanie pozytywnie. Mając na względzie to, że do rozpoznania wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania zazwyczaj dochodzi w ograniczonych, 24-godzinnych ramach czasowych zatrzymania, w których zatrzymany pozostaje do dyspozycji sądu, można stwierdzić, że skrócenie pierwotnego czasu, na jaki może być zastosowany ten środek zapobiegawczy, stwarza sądowi możliwość swego rodzaju samokontroli wydanej w tym przedmiocie decyzji w czasie relatywnie nieodległym od jej wydania, w warunkach pozwalających na głębszą refleksję nad zasadnością izolacji oskarżonego celem zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego. Przedłużenie tymczasowego aresztowania ponad wskazany okres następowałoby, tak jak ma to miejsce obecnie, na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Na aprobatę zasługuje propozycja zaostrzenia warunków przedłużenia tymczasowego aresztowania, oparta na weryfikacji przeprowadzenia przez prokuratora zaplanowanych czynności procesowych na wcześniejszym etapie stosowania tego środka zapobiegawczego. Negatywny wynik takiej weryfikacji, związany ze stwierdzeniem, że nieprzeprowadzenie wskazanych czynności było nieuzasadnione, skutkowałby odmową przedłużenia tymczasowego aresztowania (art. 263 § 4c k.p.k. w proponowanym brzmieniu). Z przedstawioną propozycją łączy się projektowany obowiązek szczegółowego wskazania przez prokuratora we wniosku o przedłużenie tymczasowego aresztowania czynności podjętych w czasie stosowania tego środka zapobiegawczego, okoliczności uzasadniających jego dalsze stosowanie oraz czynności koniecznych do przeprowadzenia w trakcie wnioskowanego przedłużenia tymczasowego aresztowania (art. 263 § 2a k.p.k. w projektowanym brzmieniu). *Ratio legis* zobrazowanych rozwiązań normatywnych jest dość oczywiste. Założone w nich rozliczanie prokuratora z czynności przeprowadzonych w czasie trwania tymczasowego aresztowania jest podporządkowane wymuszeniu w realiach karnoprosesowych właściwej organizacji czynności postępowania przygotowawczego i ich skoncentrowania na osobie pozbawionej wolności bez prawomocnego wyroku, w oparciu o postanowienie o jej tymczasowym aresztowaniu. Przyjmując inną optykę można stwierdzić, że omawiane rozwiązania mają na celu uwolnienie oskarżonego tymczasowo aresztowanego od odpowiedzialności za wadliwą organizację czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym lub opieszałość organów ścigania karnego w aspekcie ich realizacji. Należy w nich upatrywać istotnego narzędzia w dążeniu do wyeliminowania z praktyki nierzadkich wciąż przypadków powielania w kolejnych wnioskach o przedłużenie tymczasowego aresztowania tych samych czynności dowodowych, których potrzeba przeprowadzenia stanowiła uzasadnienie dla zastosowania lub uprzedniego przedłużenia tymczasowego aresztowania. Zbliżone, pod względem funkcjonalnym, rozwiązania normatywne są przewidziane w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153), przy czym ich rdzeń stanowi ocena postępowania przygotowawczego pod względem

OŚRODEK BADAŃ, STUDIÓW I LEGISLACJI KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

KRAJOWA IZBA RADCÓW PRAWNYCH | ul. Powązkowska 15, 01-797 Warszawa | tel.: 22 300 86 40 | kirp@kirp.pl | NIP 5261043011

sprawnościowym, uwzględniająca stopień realizacji czynności procesowych wskazanych we wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania i we wcześniejszych wnioskach o przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz powody, dla których określonych czynności nie wykonano lub nie dokończono.

Z perspektywy dążenia do ograniczenia przypadków, w których tymczasowe aresztowanie nie jest dostatecznie uzasadnione potrzebą zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego i sięga się do jego zastosowania nieraz automatycznie, istotne znaczenie ma proponowane w analizowanym projekcie ograniczenie kręgu przesłanek tzw. nadzwyczajnego przedłużenia tymczasowego aresztowania (powyżej względnie maksymalnych okresów stosowania tego środka zapobiegawczego, a więc 12 miesięcy w postępowaniu przygotowawczym i 2 lat do chwili wydania pierwszego wyroku przez sąd pierwszej instancji – art. 263 § 2 i § 3 k.p.k.). Polega ono na wyeliminowaniu alternatywnie ujętej przesłanki w postaci wykonywania czynności w sprawie o szczególnej zawłości lub poza granicami kraju. Ogólny i wysoce ocenny charakter okoliczności składających się na wskazaną przesłankę powoduje, że w praktyce nieraz mechanicznie przyjmuje się jej spełnienie, gdy tylko, odpowiednio, sprawę znamionuje złożoność podmiotowa, bądź zachodzi konieczność przedsięwzięcia pojedynczych czynności dowodowych poza granicami kraju. Słusznie zauważa projektodawca w uzasadnieniu analizowanego projektu, że wymienione okoliczności są w gruncie rzeczy niezależne od ryzyk odnoszących się do prawidłowego biegu postępowania karnego, które wiązałyby się z aresztowanym oskarżonym. Łączą się z właściwą organizacją i tempem realizacji czynności dowodowych przez organy ścigania karnego, a zatem z okolicznościami wpływającymi na bieg sprawy, za które aresztowany odpowiedzialności nie powinien ponosić. W obliczu podniesionych okoliczności należy przychylić się do zanalizowanej propozycji normatywnej. Podobnie należy się odnieść do propozycji zmiany art. 263 § 5 k.p.k., która ma charakter dostosowawczy i wynika z propozycji uregulowania w art. 252 § 1a k.p.k. zasady kolegialności składu sądu rozpoznającego zażalenia na postanowienia w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania.

W kontekście propozycji zmian dotyczących tymczasowego aresztowania można ujmować proponowane skreślenie przepisów art. 266 § 1a i § 3 k.p.k., ograniczających zastosowanie poręczenia majątkowego ze względu na uzależnienie jego przyjęcia od wykazania, że przedmiot poręczenia majątkowego nie pochodzi z przysporzenia na rzecz oskarżonego albo innej osoby składającej poręczenie dokonanego na ten cel. *De facto* obowiązywanie tego ograniczenia prowadzi do rozszerzenia zakresu tymczasowego aresztowania. Zarazem niesie ono ze sobą nierówne traktowanie obywateli, uzależniające w istocie stosowanie poręczenia majątkowego od ich kondycji finansowej. Z podanych względów propozycję uchylenia powołanych wyżej przepisów należy ocenić pozytywnie.

7. W nawiązaniu do sformułowanej na początku zapowiedzi na zakończenie kilka słów uwagi należy poświęcić propozycjom zmian odnoszącym się do tzw. małego świadka koronnego, o którym mowa w art. 60 § 3 k.k. Pierwsza z nich dotyczy wyłączenia w odniesieniu do oskarżonego, któremu przysługuje taki status, prawa do odmowy zeznań ze względu na to, że w innej toczącej się sprawie jest oskarżony o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem. Projektodawca zmierza za pośrednictwem tej propozycji do zagwarantowania oskarżonym pomówionym przez tzw. małego świadka koronnego minimalnego standardu realizacji prawa do obrony poprzez zadawanie takiemu świadkowi pytań, na które miałby obowiązek udzielenia odpowiedzi, co stwarzałoby pewną możliwość weryfikacji jego pomawiających oświadczeń dowodowych. Cel, który przyświeca omawianej propozycji jest niewątpliwie słuszny. Nie podważając tej pozytywnej oceny, gwoili jasności wypada zaznaczyć, że praktyczne znaczenie przedstawionego rozwiązania będzie stosunkowo niewielkie, ponieważ do relatywnie rzadkich należą sytuację, w których względem oskarżonego, który spełnił warunki określone w art. 60 § 3 k.k. i oskarżonych przez niego pomówionych toczyłyby się odrębne postępowania, uzasadniające w ogóle sięganie do przepisu art. 182 § 3 k.p.k. Typowa sytuacja procesowa to taka, w której dochodzi do wniesienia aktu oskarżenia w jednej sprawie (złożonej podmiotowo) zarówno wobec oskarżonych pomówionych przez tzw. małego świadka koronnego, jak i jego samego. W przypadku tej sytuacji proponowane rozwiązanie nie daje oskarżonemu pomówionemu żadnej gwarancji realnej i efektywnej obrony przed pomówieniami ze strony tzw. małego świadka koronnego, ponieważ korzysta on, mając status oskarżonego, z prawa do składania wyjaśnień, odmowy składania wyjaśnień i odmowy odpowiedzi na pytania. Biorąc to pod uwagę, analizowane rozwiązanie należy uznać za niewystarczające dla zabezpieczenia prawa do obrony oskarżonych pomówionych przez tzw. małego świadka koronnego. Być może należałoby rozważyć odmówienie mu prawa do odmowy składania wyjaśnień i odpowiedzi na pytania w zakresie okoliczności, co do których jego depozycje stanowią podstawę szczególnego statusu, jaki uzyskał w związku z treścią art. 60 § 3 k.k. W przeciwnym wypadku jego nieraz gołosłowne pomówienia, na których często bazuje postawienie zarzutów innym oskarżonym, i dzięki którym wyraźnie poprawia swoją sytuację procesową, nie będą w dalszym ciągu mogły być poddane procesowej weryfikacji, gdy tylko, złożysz wyjaśnienia „atrakcyjne” dla organów ścigania w kontekście wsparcia oskarżenia przeciwko innym oskarżonym w toku postępowania przygotowawczego, na forum rozprawy głównej skorzysta z prawa odmowy składania wyjaśnień lub choćby tylko prawa odmowy odpowiedzi na pytania ze strony obrony pomówionych oskarżonych.

Obu przedstawionych wyżej układów procesowych dotyczy inna propozycja normatywna odnosząca się do tzw. małego świadka koronnego, zgodnie z którą jego obecność na rozprawie głównej, podczas czynności obejmujących otwarcie przewodu sądowego oraz udzielenie mu pouczeń o przysługujących uprawnieniach, ma być obowiązkowa (art. 374 § 1b k.p.k. w projektowanym brzmieniu). Z tego jednak w żaden sposób nie wynika,

OŚRODEK BADAŃ, STUDIÓW I LEGISLACJI KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

KRAJOWA IZBA RADCÓW PRAWNYCH | ul. Powązkowska 15, 01-797 Warszawa | tel.: 22 300 86 40 | kirp@kirp.pl | NIP 5261043011

wbrew temu, co zdaje się sądzić projektodawca, aby w typowym, drugim z zaprezentowanych układów procesowych, w których w postępowaniu sądowym występuje tzw. mały świadek koronny, nie mógł on skutecznie korzystać z prawa odmowy wyjaśnień lub odpowiedzi na pytania, nie tracąc przy tym uzyskanego statusu z racji złożenia w postępowaniu przygotowawczym wyjaśnień, odpowiadających warunkom określonym w art. 60 § 3 k.p.k. Projektodawca zdaje się tracić z pola widzenia to, że podstawą uzyskania korzyści określonych w powołanym przepisie jest ujawnienie organowi ścigania, a nie sądowi, informacji dotyczących osób współdziałających w popełnieniu przestępstwa oraz istotnych okoliczności jego popełnienia. Biorąc to pod uwagę, pozostaje odwołać się do nieco wyżej poczynionej refleksji co do potrzeby rozważenia ewentualnego ograniczenia uprawnień tzw. małego świadka koronnego w zakresie dotyczącym odmowy wyjaśnień i odmowy odpowiedzi na pytania odnośnie do wymienionych w poprzednim zdaniu informacji i okoliczności.

Nie daje podstawy do złagodzenia sformułowanych wyżej ocen propozycja normatywna dotycząca podstaw wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądu (art. 540 § 1 pkt 3 k.p.k. w projektowanym brzmieniu). O ile można zgodzić się, że brak potwierdzenia przez skazanego, do którego zastosowano przepis art. 60 § 3 lub § 4 k.k., ujawnionych przez siebie informacji w toku postępowania karnego, powinien – zgodnie z rzezoną propozycją - stanowić obligatoryjną przyczynę wznowienia postępowania, to nie sposób w tego rodzaju zmianie kwalifikacji przyczyny wznowienia upatrywać podstawy do wyciągnięcia negatywnych konsekwencji procesowych wobec tzw. małego świadka koronnego ze względu na odmowę złożenia przez niego wyjaśnień lub udzielenia odpowiedzi na pytania, może on bowiem swoje „potwierdzenie” sprowadzić do odwołania się do wyjaśnień, które złożył w pierwszym stadium procesowym.

Rekapitulując powyższe obserwacje można stwierdzić, że poddane analizie propozycje legislacyjne dotyczące tzw. małego świadka koronnego, świadczą niewątpliwie o właściwym zdiagnozowaniu przez projektodawcę problemów związanych z praktyką stosowania tej instytucji prawnej w aspekcie realizacji prawa do obrony przez oskarżonych obciążonych wyjaśnieniami takiego „świadka”, nie dostarczają jednak wystarczającego rozwiązania tych problemów. Należy je w konsekwencji traktować raczej jako istotny impuls do refleksji w ramach dalszych prac legislacyjnych nad odpowiednim zapewnieniem faktycznej realizacji prawa do obrony oskarżonym pomawanym przez tzw. małego świadka koronnego w związku z przesłuchaniem tego ostatniego w toku postępowania sądowego i potrzebą weryfikacji wyjaśnień złożonych przez niego postępowaniu przygotowawczym, uznanych przez organ ścigania karnego za spełniające warunki skorzystania przez tego świadka z dobrodziejstwa nadzwyczajnego złagodzenia kary na podstawie art. 60 § 3 k.k.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza propozycji legislacyjnych zawartych w opiniowanym projekcie upoważnia do sformułowania pozytywnej oceny przyświecających im założeń oraz kierunku proponowanych zmian normatywnych. Na jej tle wymaga jednak podniesienia sygnalizowana w zasadniczej części opinii potrzeba poddania głębszej refleksji w toku dalszych prac legislacyjnych niektórych ze szczegółowych propozycji rozwiązań normatywnych. Należałoby w jej ramach uwzględnić propozycje normatywne dotyczące regulacji tymczasowego aresztowania, które zostały przedstawione w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (RCL nr z wykazu UD153), bowiem wydają się one, przynajmniej w większej części, dalej idące niż propozycje zawarte w opiniowanym projekcie i lepiej skrojone w odniesieniu do potrzeb wynikających z niedostatków obowiązującej regulacji we wskazanej materii oraz negatywnej oceny praktyki stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego na gruncie polskiego porządku prawnego.

Opracował:

dr hab. prof. UŚ Jarosław Zagrodnik

radca prawny